

Karol Kaczorowski*

Uniwersytet Jagielloński

Kamil Łuczaj**

Uniwersytet Jagielloński

**NIE TYLKO NIERÓWNOŚCI.
O TRENDACH TEORETYCZNYCH
I TEMATACH PODEJMOWANYCH PODCZAS XII KONFERENCJI
EUROPEAN SOCIOLOGICAL ASSOCIATION****WSTĘP**

Dwunasta konferencja European Sociological Association odbyła się w dniach 25–28 sierpnia 2015 roku w czeskiej Pradze. Hasło tegorocznej edycji brzmiało: „Differences, Inequalities and Sociological Imagination”. Temat przewodni przypominał więc problematykę dyskutowaną podczas ubiegłorocznego XVIII Światowego Kongresu Socjologii (Jokohama), zatytułowanego „Facing an Unequal World: Challenges for Global Sociology”. Tematyka nierówności była oczywiście widoczna podczas wystąpień uczestników konferencji, jednak obrady obfitowały również w interesujące wystąpienia związane jedynie częściowo z tematem przewodnim. Zanim przejdziemy do ich omówienia, przedstawimy ważne zmiany organizacyjne, które nastąpiły podczas praskiej konferencji. Nowym przewodniczącym ESA został Frank Welz, profesor socjologii z uniwersytetu w Innsbrucku. Welz interesuje się przede wszystkim teoriami związanymi ze zmianą historyczną, analizowaną z perspektywy makropołożnej oraz „epistemologią historyczną” w kontekście badań socjologicznych. Wybrano również nowy komitet wykonawczy, w którego skład weszli między innymi pozostali kandydaci na stanowisko przewodniczącego/przewodniczącej ESA: Airi-Alina Allaste (Estonia), Hans-Peter Mueller (Niemcy) oraz Elena Danilowa (Rosja). W trakcie walnego zgromadzenia

* Adres do korespondencji: Karol Kaczorowski, Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, ul. Grodzka 52, p. 52, 31-044 Kraków; e-mail: karol.kaczorowski@gmail.com.

** Adres do korespondencji: Kamil Łuczaj, Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, ul. Grodzka 52, p. 52, 31-044 Kraków; e-mail: kamil.luczaj@gmail.com.

członków przyjęto kodeks etyczny stowarzyszenia, który zakłada między innymi gotowość do wspierania decyzji politycznych wiedzą socjologiczną. Podczas obrad sieci badawczej 31, zajmującej się problematyką etniczności, Robert Fine, jeden ze współtwórców kodeksu, akcentował konieczność zajmowania przez ESA stanowiska w ważnych społecznie sprawach. Jedną z nich mógłby być problem uchodźców, który elektryzuje Europę od kilku miesięcy. W tym kontekście, mając cały czas na uwadze motyw przewodni zjazdu, zastanawia nas, że problematyka uchodźców nie była mocno akcentowana w tematach sesji plenarnych oraz zwykłych wystąpień. Zagadnienie to pojawiało się tylko od czasu do czasu w dyskusji po referacie, gdy jego temat na to pozwalał (na przykład w sesjach dotyczących migracji). Warto także zauważyć, że sieć badawcza (Research Network) socjologii sztuki (RN02), pod przewodnictwem Dana Eugena Ratiu, zorganizowała interesujące wydarzenie towarzyszące konferencji – konkurs na najlepszą pracę napisaną przez doktorantów. Zwycięzczynią została Eileen Hogan, reprezentująca University of Liverpool oraz University College Cork, autorka pracy *The „mixed economies” of music making: Well-being, citizenship and arts praxis in post-crisis Ireland*. W naszej ocenie wydarzenia tego typu aktywizują początkujących (choć nie zawsze młodych) naukowców, nie tylko zwycięzców, i są doskonałą możliwością otrzymania wartościowych recenzji od europejskich ekspertów. Konkurs zorganizowany przez tę sieć badawczą może być więc wskazany jako przykład dobrej praktyki. Młodzi naukowcy mogli aktywizować się także podczas warsztatów zorganizowanych specjalnie z myślą o nich.

TEMATYKA SESJI PLENARNYCH I PÓŁPLENARNYCH

Sesje plenarne i półplenarne zwyczajowo są jednak domeną bardziej doświadczonych uczonych. Cztery główne wykłady plenarne odbyły się na początku oraz na końcu zjazdu. Pierwszego dnia w tematach ściśle związanych z tytułem konferencji głos zabrali Zygmunt Bauman i Arlie Russell Hochschild. Nastąpiło to po ceremonii otwarcia, którą obok przewodniczącego komitetu organizacyjnego Tomáša Kosteleckýego oraz prezydenta Czeskiej Akademii Nauk Jiříego Drahoša zaszczycił także czeski minister do spraw nauki, badań i innowacji Pavel Bělobrádek. Pierwszą sesję plenarną poprzedziła wstępem dotychczasowa prezydentka ESA Carmen Leccardi, a poprowadziła ją Tiziana Nazio. W temat nierówności wprowadził uczestników konferencji Zygmunt Bauman, prezentując swoje spojrzenie na historię nowoczesnych nierówności. Wykład zatytułowany *Out of Control and Running Wild; or (Recent) History of Modern Inequality* ukazywał wzrost dysproporcji ekonomicznych i społecznych przez pryzmat wyzwań związanych z odejściem od postawy wzajemności i uznania współzależności koniecznością zarządzania w sytuacji ciągłej niepewności oraz powstaniem nowej klasy prekariuszy. To ciekawe spojrzenie na kluczowe współczesne problemy wielu społeczeństw, nie tylko europejskich. Równie inspirujące było wystąpienie o tytule *Deep Stories, Emotional Agendas and Politics* autorstwa Arlie Russell Hochschild. Prezentowało ono refleksje związane z ostatnimi badaniami A. Hochschild prowadzonymi na temat działalności ruchu Tea Party w Luizjanie. Amerykańska socjolożka emocji zaproponowała nowe podejście do badania politycznie zaangażowanych ruchów społecznych przez dotarcie do tytułowych „głębokich opowieści” (*deep stories*) rozumianych jako podzielane wyobrażenia, alegorie i kluczowe metafory wyjaśniające zastany porządek społeczno-polityczny. Zrozumienie

owych narracji dotyczących otaczającej rzeczywistości oraz związanych z nimi emocji może, zdaniem prelegentki, prowadzić do wyjaśnienia fenomenu popularności prawicowych ruchów w sytuacji rosnących nierówności. Teoretyczno-metodologiczna propozycja A. Hochschild pokazywała jednocześnie kolejny sposób wykorzystania wyobraźni socjologicznej.

Do głównych problemów zaznaczonych w tytule konferencji nawiązywała także sesja plenarna zamykająca konferencję. Podczas niej Christopher T. Whelan przedstawił różnice w odczuwaniu skutków Wielkiego Kryzysu pomiędzy Islandią, Irlandią i Grecją oraz w obrębie tych krajów w odniesieniu do różnych klas społecznych. Wykazując ograniczoność podejść bazujących jedynie na statystykach fluktuacji dochodów w przeliczeniu na gospodarstwo domowe, uczony pokazał, jak różnorodne były reakcje na kryzys pomiędzy różnymi klasami społecznymi wewnątrz wymienionych państw, które dodatkowo różniły się od siebie stopniem wewnątrzspołecznej polaryzacji i strategiami odpowiedzi rządów na nią. Wyjaśniając ten fenomen, Whelan wykorzystał wypracowane w XXI wieku pojęcie *middle-class squeeze*, które opisuje zjawisko pauperyzacji tej klasy na skutek inflacji, przy jednoczesnym braku zagrożenia pogorszeniem statusu dla członków klas wyższych. Tym samym wskazano na konieczność brania pod uwagę w badaniach na temat recesji nie tylko głównych współczynników ekonomicznych, ale także innych czynników, takich jak deprywacja materialna czy nierówność w dostępie do dóbr. Drugi z zamykających wykładów wiązał się również z ambitnym postulatem wobec nauk i polityk społecznych – odejścia od traktowania w Europie osób spoza kontynentu jako zagrażających jej Innych. W ramach prelekcji *Postcolonial Reconstructions of Europe* Gurinder K. Bhambra argumentowała, iż dotychczasowy kosmopolityczny fundament Wspólnot Europejskich nie traktuje mieszkańców byłych kolonii jako związanych z tym kontynentem przez historię europejskich podbojów. W rezultacie wielokulturowość migrantów przeciwstawiana jest istniejącej już kontynentalnej różnorodności, co oceniane jest dodatkowo przez Europejczyków jako potencjalne zagrożenie dla panującego w krajach europejskich porządku. Przyczyny takiego stanu rzeczy prelegentka upatrywała w europocentryzmie związanym z wąskim odnoszeniem pojęcia postkolonialności jedynie do krajów podbitych, z pominięciem imperiów (czego przykładem jej zdaniem jest podejście Jürgena Habermasa do multikulturalizmu) oraz w dominacji takiej historiografii, która nie uwzględnia kolonializmu jako istotnego elementu dziedzictwa europejskiego. Ów brak uznania odpowiedzialności za relacje kolonialnej dominacji prowadzi do triumfu polityk związanych z karaniem migrantów oraz zezwalaniem na neokolonialne programy polityczno-społeczne.

Liczne sesje półplenarne odnosiły się również do społecznych różnic, nierówności i wyobraźni socjologicznej. Pod względem owych zjawisk analizowano już bardziej konkretne dziedziny życia społecznego. Oprócz typowych dla współczesnej socjologii tematów: społeczeństwo obywatelskie, zarządzanie niepewnością, rodzina i jakość życia, nowe technologie, nierówność w produkcji wiedzy, poruszano także bardziej szczegółowe i rzadziej omawiane problemy, takie jak: islamofobia, publiczne polityki i solidarność w odniesieniu do kobiet, nierówności w życiu młodych ludzi, ukryte sieci (*dark networks*), wpływ dziedzictwa Stuarta Halla i Richarda Hoggarta na przyszłość marksowskich studiów kulturowych.

W ramach dwudziestu trzech sesji specjalnych odbywających się każdego dnia uczestnicy konferencji mogli wziąć udział w warsztatach, dyskusjach ze znanymi socjolożkami i socjologami oraz spotkaniach z autorami ważnych zdaniem organizatorów publikacji. Oprócz problematyki ściśle związanej z tytułem konferencji wydarzenia te dotyczyły także

różnorodnych tematów: socjologii energii, relacji między kulturą a sztuką, finansowania nauki, ewaluacji, współczesnego statusu socjologii oraz transnarodowych biografii i kultur. Specjalną sesję poświęcono pamięci Ulricha Becka. W ramach warsztatów można było także posłuchać o owocnym tworzeniu artykułów naukowych. Podczas dyskusji pojawiło się wiele odważnych propozycji badawczych i wezwań do międzynarodowej współpracy. Autorem jednego z nich był tunezyjski socjolog Tahar Labib, który wzywał do wspólnego tworzenia socjologii euroarabskiej, która pozwoliłaby nie tylko uniknąć metodologicznych nacjonalizmów, ale także prowadziłyby do większego wzajemnego zrozumienia i różnorodnej współpracy pomiędzy społeczeństwami europejskimi i bliskowschodnimi. Podczas spotkań z autorami dyskutowano na temat prac Triini Vihalemm Margit Keller i Maie Kiisel o zmianie społecznej z perspektywy teorii praktyk społecznych, Donatelli Della Porta na temat współczesnych ruchów społecznych związanych z masowymi protestami oraz opracowania autorstwa Patricka Baerta, dotyczącego społecznych uwarunkowań popularności egzystencjalizmu we Francji i publicznej roli naukowców (także we współczesnym kontekście).

PRZEGLĄD TEMATYCZNY SESJI I REFERATÓW

Grupy tematyczne zorganizowane przez sieci badawcze rozpoczęły swoje obrady drugiego dnia, natomiast pierwszego, jeszcze przed oficjalnym otwarciem konferencji, odbyła się dyskusja na temat interdyscyplinarności w studiowaniu ładu społeczno-politycznego państw Europy Środkowo-Wschodniej. W roli dyskutantów wystąpili członkowie rady czasopisma naukowego „New Perspectives”.

Chcąc oszacować popularność poszczególnych tematów podczas praskiej konferencji, postanowiliśmy podliczyć wystąpienia w ramach poszczególnych sieci badawczych (wliczając postery, ale nie wliczając strumieni badawczych – *research streams*). Łącznie odnotowaliśmy blisko trzy tysiące wystąpień. Średnio jedna sieć badawcza zorganizowała sesję, podczas której odbyło się siedemdziesiąt pięć wystąpień. Jak wynika z tabeli, aż sto czterdzieści sześć wystąpień dotyczyło badań związanych z socjologią rodziny (RN13). Ponad stu wystąpień wysłuchano w następujących sieciach: RN1 (starzenie się w Europie), RN2 (socjologia sztuki), RN5 (socjologia konsumpcji), RN10 (socjologia edukacji), RN12 (środowisko i społeczeństwo), RN16 (socjologia zdrowia i choroby) oraz RN30 (socjologia młodzieży). Wśród tych grup, ku naszemu zaskoczeniu, nie znalazła się socjologia teoretyczna. Najmniej wystąpień, odpowiednio: dziesięć i trzydzieści dziewięć, odbyło się podczas obrad sieci poświęconej społeczeństwu Europy Południowej (RN27) (co też było zaskakujące, z uwagi na obecną, znaną od miesięcy sytuację społeczną w Grecji) oraz krytycznej ekonomii politycznej (RN6). Oczywiście w ramach poszczególnych grup spektrum tematyczne referatów było szerokie. Tylko w trakcie jednego z dni konferencji uczestnicy mogli wysłuchać referatów dotyczących różnych zagadnień związanych z nierównościami (na przykład ageizm, seksizm, niestabilność kariery zawodowej), socjologią pamięci, socjologią emocji, socjologią środowiska, socjologią etniczności, medycyny czy różnymi odmianami socjologii politycznej. Choć przedstawiciele niektórych orientacji teoretycznych i metodologicznych nie spotkają się nigdy z badaczami innych zagadnień, to naszym zdaniem wieloparadygmatyczność europejskiej socjologii świadczy o jej sile.

Tabela 1. Liczba wystąpień w ramach najpopularniejszych sieci badawczych

Numer	Nazwa	Liczba wystąpień
RN13	Sociology of families and intimate lives	146
RN12	Environment and Society	135
RN10	Sociology of Education	133
RN2	Sociology of the Arts	130
RN16	Sociology of Health and Illness	120
RN5	Sociology of Consumption	117
RN30	Youth and Generation	114
RN1	Ageing in Europe	109
RN17	Work, Employment and Industrial Relations	97
RN33	Women's and Gender Studies	97
Razem		2780

Źródło: opracowanie własne na podstawie oficjalnego programu konferencyjnego

REPREZENTACJA NAUKI POLSKIEJ

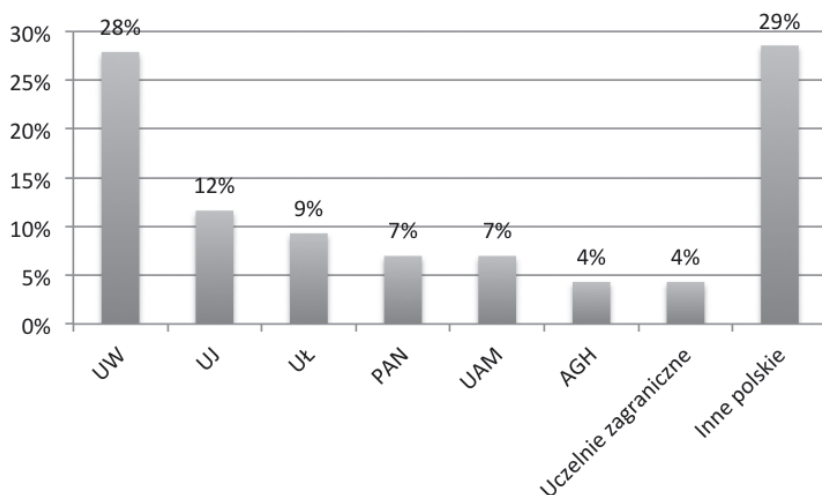
Podczas XII konferencji ESA liczna była także reprezentacja Polski, zapowiedziana przez organizatorów podczas walnego zgromadzenia jako szósta reprezentacja narodowa pod względem liczebności. Jeśli podać łączną liczbę przedstawicieli polskich instytucji oraz Polki i Polaków posiadających zagraniczne afiliacje, to osób związanych z naszym krajem było w Pradze prawie trzysta, a trzydzieści dwie osoby moderowały sesję¹. Sieciami badawczymi o największej liczbie występujących z Polski były: RN36 – *Sociology of Transformations: East and West* (trzy osoby prowadzące i siedemnaście prezentacji), RN1 – *Ageing in Europe* (dziewiętnaście uczestniczących osób, w tym dwie moderujące), RN2 – *Sociology of the Arts* (siedemnaście prezentacji), RN10 – *Sociology of Education* (siedemnaście uczestniczek i uczestników, w tym jedna prowadząca). Tylko w dwóch sieciach badawczych (RN15 i RN27) oraz jednym strumieniu badawczym (RS1) zabrakło Polaków. Warto zauważyć także, że strumienie badawcze poświęcone socjologii moralności (RS6) oraz użyteczności designu (RS2) były w całości moderowane przez przedstawicielki i przedstawicieli polskich uczelni.

Osiemdziesiąt cztery osoby reprezentowały Uniwersytet Warszawski, co stanowi około 28%² afiliacji wymienionych przez uczonych związanych z Polską (por. wykres). Drugą pod względem liczby prelegentów polską uczelnią był Uniwersytet Jagielloński (35 osób).

¹ Przedstawione częstości ustalono na podstawie programu konferencji.

² Procent ze wszystkich afiliacji, których szacunkowo było 301. Należy jednak pamiętać, że część osób podawało kilka uczelni jednocześnie, część występowała w różnych sieciach naukowych, a część nie dotarła na konferencję. Z wymienionych wyżej powodów obliczenie dokładnej liczby uczestniczek i uczestników związanych z Polską nie jest możliwe.

Pozostałe polskie instytucje naukowe reprezentowane przez ponad dziesięcioro przedstawicielek i przedstawicieli to: Uniwersytet Łódzki (28 osób), Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (21 osób), Polska Akademia Nauk (21 osób) oraz Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie (13 osób).

Rysunek 1. Afiliacje polskich uczestników konferencji

Źródło: opracowanie własne na podstawie oficjalnego programu konferencyjnego

W konferencji udział brały także osoby z mniejszych polskich ośrodków naukowych (na przykład Wyższej Szkoły Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku) oraz instytucji niezwiązanych bezpośrednio z socjologią (na przykład Instytutu Biologii Ssaków Polskiej Akademii Nauk). Ponadto, trzynaścioro Polek i Polaków posługiwało się afiliacjami uniwersytetów zagranicznych. Były to tak zróżnicowane pod względem geograficznym uczelnie jak: Uniwersytet Oxfordzki, Uniwersytet Paryski, Otwarty Uniwersytet Katalonii, Narodowy Uniwersytet Meksyku, Uniwersytet Michigan. Trzy osoby narodowości innej niż polska reprezentowały uczelnie z naszego kraju³.

Praska konferencja ESA, podobnie jak większość kongresów, podczas których liczbę referatów określa się w tysiącach, stanowiła forum prezentacji różnych stanowisk z zakresu szeroko rozumianej socjologii. W tym rozumieniu socjologia posiada część wspólną z dyscyplinami

³ Ocenialiśmy narodowość na podstawie nazwisk lub imion. Przedstawione szacunki mogą być niedokładne ze względu na przypadki specyficzne. Dane te przytoczono jednak wyłącznie w celu orientacyjnym.

takimi jak filozofia, psychologia społeczna, ekonomia czy politologia. Wybór wystąpień jest ogromny, jednak bardzo często interesujące referaty prezentowane są w tym samym czasie. Skutkuje to tym, że podczas niektórych sesji poza prelegentami na sali znajduje się jedynie garstka słuchaczy zainteresowanych tematem oraz osoby, które zainteresowały się nim ze względu na referenta (między innymi znajomi, osoby z tego samego kraju). Co więcej, obok wystąpień wybitnych i wiele wnoszących pojawiały się takie, które sprawiały wrażenie nie do końca przemyślanych. Może jest to nasze subiektywne odczucie. Być może w taki sposób rozwijają się niektóre, potencjalnie ważne prace. Ponadto uważamy, że każde forum wymiany doświadczeń badawczych jest bardzo pożądane. Daje ono wiele możliwości, zarówno dla doświadczonych socjologów, jak i doktorantów, którzy dopiero rozpoczynają swoją przygodę z socjologią w wydaniu europejskim. Znaczną zaletą konferencji była duża dywersyfikacja uczestników pod kątem kraju pochodzenia, dzięki czemu w Pradze nie obserwowaliśmy, coraz częściej zauważalnej na innych dużych imprezach, dominacji socjologów i socjolożek z krajów anglojęzycznych. W Pradze, co zasługuje na szczególną wzmiankę, możliwości do wymiany opinii było wiele, a wszystko dzięki doskonałej organizacji przebiegało w przyjaznej atmosferze. Wielu europejskich socjologów spotka się za dwa lata w Atenach.